

ЕТНОГРАФІЧНІ ЗАПИСИ З ПІДЛЯШШЯ

Іван Ігнатюк

Іван Степанович Ігнатюк (20 жовтня 1928 р. — 29 серпня 2013 р.) — знаний громадський діяч, український фольклорист, етнограф, мовознавець, перекладач, поет, краєзнавець, публіцист, збирач і дослідник традиційної культури українців Підляшшя.

І. Ігнатюк, заочно здобувши освіту в Люблінському економічному технікумі ім. Феттера (1964), провадив активну культурно-просвітницьку роботу. У 1956 році він став співорганізатором Українського суспільно-культурного товариства (далі — УСКТ) на Люблінщині. У 1956—1957 роках виконував функцію заступника голови Воєводського правління УСКТ в Любліні, у 1969—1970 роках — секретаря.

Люблінський дослідник був членом Українського товариства в Любліні, Об'єднання українців у Польщі та Союзу українців Підляшшя, а також Люблінського регіонального відділення Польського народознавчого товариства; один з організаторів і засновників повітових правлінь у Володаві й Білій Підляській; організатор естрадної групи «Троянда» (у якій також брав участь — співав).

Завдяки зусиллям І. Ігнатюка, у с. Коденець (нині село Люблінського воєводства, Польща) організовано драмгурток, який, інтегруючи місцеву громадськість, є єдиним осередком української культури.

Власне родинні цінності спонукали дослідника до вивчення традиційної культури українців у Польщі. Сам пан Іван згадував: «У 1968 році був я на весіллі свого наймолодшого брата в селі Данці Володавського повіту.

Це весілля проходило за народними українськими звичаями та обрядами. Тоді прийшла мені думка, щоб записати ті звичаї та обряди, бо вони з часом загинуть. У 1970 році позичив я магнітофон, стрічкову “Тонетку” і почав записувати весільні звичаї й обряди від своєї мами, дядини та народної співачки з сусіднього села Чепутка — Анастасії Олещук. Як записав підляське весілля, вирішив на другий рік записати українські місцеві народні пісні і всі інші звичаї та обряди» [НТЕ. — 2013. — № 5. — С. 118].

І. Ігнатюк описав і проаналізував особливості календарних звичаїв та обрядів, вірувань; обряди народження дитини, одруження й похорону; зібрав значний матеріал з народного одягу українців Підляшшя, відомості про який увійшли до низки міжнародних видань; зафіксував типи народного житла, простежив зміни в народній культурі в повоєнний час; вивчав домашнє начиння, декоративно-ужиткове мистецтво. Записав понад півтори тисячі обрядових і родинно-побутових пісень, чимало казок.

Власноруч записані етнографічні матеріали І. Ігнатюка становлять одинадцять збірок. Більшість із них дослідник передав на збереження до Архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (далі — АНФРФ ІМФЕ). Етнографічні матеріали дослідника зберігаються також у Музеї люблінського села (Польща) і Львівській національній музичній академії імені М. В. Лисенка.

І. Ігнатюк прагнув задокументувати «чисті» залишки діалектів краю та український фольклор. Захоплений цією ідеєю, етнолог провів велику польову роботу з накопичення автентичного матеріалу. Разом з експедиційними виїздами збирач практикував стаціонарне обстеження населених пунктів південної частини Підляшшя. Об'єктом досліджень стали села Білопідляського воєводства: Докудово, Бокинка, Матяшівка, Межилистя, Заболоття, Янівка, Чепутка, Данці, Ганна, Красівка та інші.

Його численні статті опубліковано у відомих часописах і щорічниках: «Український календар», «Над Бугом і Нарвою», «Український альманах», «Przegląd Prawosławny», «Twórczość Ludowa», «Podlaski Kwartalnik Kulturalny», «Наше слово» та інші.

З-під пера сподвижника вийшло чимало публікацій українською та польською мовами про традиційну культуру українців Підляшшя. На основі зафіксованого паремійного матеріалу постала збірка «Прислів'я, приказки, загадки з Підляшшя» (1983). У дослідницькому доробку І. Ігнатюка вирізняється і насичена фактичним матеріалом історико-краєзнавча розвідка «Підляшшя і підляшуки» (1985). Також підготовлено бібліографічний покажчик з народознавства «Materialy do bibliografii Podlasia i Chelmszczyzny» («Матеріали до бібліографії Підляшшя і Холмщини») (1985). Вищеподані роботи є упорядкованими рукописами, що зберігаються в АНФРФ ІМФЕ. У 2009 році він

підготував дослідження «Звичаї й обряди люду Південного Підляшшя» (польською мовою).

Окрім етнографічних матеріалів, І. Ігнатюк упродовж життя записав також чимало мовознавчих текстів. Незадовго до смерті побачила світ його книжка «Українські говірки Південного Підляшшя» (Люблін, 2013). У виданні І. Ігнатюк розглянув головні фонетичні, морфологічні та лексичні риси говірок Південного Підляшшя, проте основну частину публікації становлять не аналіз мовних особливостей південноляських говірок, а тексти живою українською мовою, записані автором у 1970-х, 1980-х та 2002–2004 роках. Насамкінець видання подано «Словник говірок Південного Підляшшя», у якому зафіксовано 533 говіркових слова (одні — суто підляські, другі — полонізи) з поясненнями до них українською літературною мовою.

Визнанням його внеску в збереження, дослідження та пропаганду народної творчості стало нагородження відзнакою Міністерства культури Польщі — заслужений діяч культури (1985). Громадська діяльність І. Ігнатюка не залишилася поза увагою і керівництва Польщі — його нагороджено державними нагородами Золотий хрест Заслуги (1971) і Кавалерський хрест Ордена Відродження Польщі (1979).

Пропонуємо увазі читачів добірку з польових етнографічних записів І. Ігнатюка, здійснених на Підляшші.

**1. Як вбиралися люди в селі Павлюки,
гм. Ганна воєв. Біла Підляська
(зараз Люблінське воєвідство)**

У міжвоєнний період, під час німецької окупації та до 50-их років, після визволення з-під окупації, люди в селі Павлюки вбиралися й ходили в такій одежі:

1. Святочний одяг дівчат і молодичь.

А) Літній одяг.

1. Купчі білі та різнокольорові блюзки, пошиті з шовку або з перкалю. Це довший час після І-ої світової війни замість блюзок носили дівчата, а переважно жінки, сорочки льнані, приоздоблені переборами.

2. Купчі хустки взорчасті (рожи), т. зв. шалянівки, і хустки рипсові, однокольорові, з бархоною (трэнзлями). Після І-ої світової війни ще кілька років замужні жінки накладали на голову каптурі.

3. а) Спідниці, пошиті з самотканої тканини в різнокольорові смуги, т. зв. хвартухи.

б) Спідниці, такані з льону, в різнокольорові клітини, т. зв. кратівки.

в) Зараз перед ІІ-ю світовою війною прийшла мода на спідниці т. зв. ловицькі, тобто шиті з домотканого полотна в різнокольорові, так би мовити, райдужні смуги.

4. Горсети, шиті з чорної, синьої, бордової сатини, оздоблені кольоровою стебнівкою та цекінами. У тридцятих роках прийшла мода шити також сердаки з самотканого райдужного полотна — т. зв. ловицькі горсети.

5. Хвартушки, тобто запаски, були в різнокольорові смуги поперечні і подовжасті, приоздоблені в долині стрьожками та брежкою, тобто мережкою. А також носили хвартушки білі (льняне домоткане полотно чи купче бавовняне), вишивані в квіти гладким гаптом.

6. Різнокольорові пацьори, тобто намиста на грудях.

7. Черевики і туфлі.

Б) Зимовий одяг та осінній.

Крім вище поданих елементів одягу, дівчата й молодіці носили:

1) чоботи, т. зв. офіцерки,

2) сачки, тобто жакети (купчий матеріал),

3) сердаки — безрукавці, оздоблені по берегах стьожками,

4) короткі кожухи, оздоблені стебнівкою.

На кілька років перед ІІ-ю світовою війною шили теж сердаки з райдужного самотканого матеріалу (в говірці — тенчові).

В горсетах ходили літом, а в сердаках (сердаки мали під підшевною ватоліну) і сачках — восени й зимою. Горсет мав в низу такі «язики», яких звали «баскинами». Сердак то був без рукавів, такий безрукавець, а сачок мав рукави. В старих сачках і сердаках ходили теж нащодень або теж шили сачки й сердаки на будень. Дівчата й жінки перед І-ю світо-

вою війною та кілька років після ходили в літку у спідницях, т. зв. хвартухах, а восени й зимою — в суконних спідницях, т. зв. бурках. Ходили восени й зимою в кабатах і сукманах. Убиралися також в сорочки з переборами, а замужні жінки накладали на голову каптур, тобто чепець.

2. Чоловічий одяг святковий

Хлопці й молоді чоловіки ходили в 30-их роках в купчих сорочках, маринарках, тобто піджаках (зимою), летніках (літом), куртках і довгих кожухах (зимою), в черевиках і чоботах. На голові носили шапки, т. зв. кашкети (літом), і чорні шапки з баранячої шкіри (зимою).

В такому одязі, як в Павлюках, ходили ще в таких селах, як: Дубогроди, Засвятичи, Ружанка, Ставки, Шуминка, Шішно, Красівка, Ганна, Янівка, Кузавка, Ляцьке, Данці і Голешово.

*Інформацію записано 5.VI.1986 р.
від Марії Павлюк, рік нар. 1921,
село Павлюки.*

3. Інформація про спідниці

У міжвоєнний період в селі Данці, Погорілець, Чепутка, Вигнанка, Мутвиця, Жуки шили спідниці з домотканої тканини: основа купча (бавовна), а вток (вук) — т. зв. шевчиця. Тканина була ткана в такі валочки і була одного кольору: зеленого, бордового і синього.

Були теж тут спідниці з гладкої матерії, тобто без валочків, пошиті в такі клини та в низу облямовані вузькою китайкою (стьожкою), а також щіткою, тобто мережаною китайкою. Така спідниця називалася «міньонцою». Полотно на ті спідниці теж ткали із шевчиці. Спідниця мала з-заду такі клини. Була вона довга, так що клини тяглися майже по землі. Спідниці в клини шили в селі: Жуки гм. Тучна, пов. Біла Підляська, Соснівка і Вигнанка, гм. Соснівка Володавського повіту.

*Інформацію записано від Анни Пачковської (Ігнатюк), рік нар. 1905, село Данці,
гм. Ганна 5 червня 1986 року.*

4. Інформація про обробку льону, прядіння і ткання полотна

— Найперш треба пришихувати глебу, землю: дати гною на зиму, зорати на зимовуї то горанці, сіяти льон — то найліпший вродиться. Як виросте менш-буольш до десяти сантиметруов, треба (його) полоти, виривати зело і тако перекадати по їдному... Баби сиділи, лежієли в борознах, вієте пам'ятаєте? Виросте, і треба його, як дозріє, треба його збити прачом, в кулі пов'язати, в воду на три дні — до тидня, щоб у воді помокли тиї кулі. Пуозній витягати, і на зельону траву або на стерню поростилати (його). Він буде лежієти до того, щоб та короста, як (його) терти, щоб вилитіла. І допіро збирають. Були такі вручни терниці, і тако рукою баби вечорієми терли. І стерши, треба трипати. Терли льон на терниці. Допір, як вже його стерти, то допір шукають такої довгої трепачки, на дощку, і треба трипати тако. Збираються баби по п'ять, по шість, там, де балаган, і треплюють трепачками і язиками... А потом треба його одергати. Ключе треба одуобрати оддзельно, а льон — оддзельно, і прадуть...

Льон пріли на сорочки, на полотно біле, а ключе — на вал, на мишки. А в жилки робили льон. Як одергали, то так закручували льон в жилку з їдного бока й з другого бока. Бо то як полежить довго звізаний, то пуозній не розстранути було б його. А як він закруньоний, то його странути — і він розпростується. Довгий льон з дерганки то називається «повісмо». І на коврітках пріли. І на тим ковріткови спрадуть і мотають, спершу то мотали так, і шаре (сіре) ткали. А вже пуозній то дуойшли до вньоску, же трошки є випрати, то буде білішше. А як витчуть, то хутчій у воду. Як виросте така молада трава, така, що тільки постелять полотно, пуод сподом трава, а полотно лежить так на тій траві. І як таке сонце жежке, то воно тоє полотно барзо білється. Пуозній ще є (полотно) сперуть, те чорне виперуть, но, і допіро, шиють сорочки. На сорочки ткали на просто, на два подножки. А на ручники то ткали пжеважне на чинувато, в «йоделкі» — то є на поворотку. Така поворотка то йде сюди радочок і сюди радочок.

— Як окремі частини коврітка називалися?

— Є колесо, в колесові шпиці, пуозній є шнур, є шпуля, вилочки і дріт на шпулю, ківайка, і лавочка з ківайкою, бо інакше не було б трималося. А ще, найперш, до ткання то треба сновниці. Треба сновницю, вона зложена така зі штирох кіїв: о так і о так. Як вони зложони — то два, а як розложони — то штири, сюди й сюди. І допір на тому треба сновати, і як раз обийде (нитки), то зветься «губа». Наснувати колочка до колочка, то буде губа. А як їдна читверта, то то був гріт, губа має штири гріти. І допіро треба є навивати. До навивання треба гребло, і допіро на те гребло основу розкладати, розличити по кілько пар (ниток), і навивати. Навинувши, треба накідати: їдна (нитка) в очко, друга в бердо — то значить їдна в ничаниці, а друга — в бердо. А в ничаницях то є такі очка. І виходить просте полотно, а як чинувате (полотно), то треба штири ничаниці, і накідати в штири.

— А як називають окремі частини ткацького верстата?

— Головна чієсть верстата називається «клеха». Верстат має дві клехи. І тиї дві клехи збивають отими збивачієми (збивачами). То є збивач. А в збивачови є такі клиночки або, інакше, клини. А то є навій — на його (треба) навивати основу. А там другий навій, о так без (через) тамтиї збивачі навивається полотно. А то називаються «начаници». А то називаються «калаколчики», що тримають начине, на тих кружечках крутяться, о так о, наступати (на поножіє). А то є ляда. А тут, в ляди, є бердо, в которе втягаються нитки. В основи є така зіва, жеб човника вложити з нитками. А в човникови є цівка з нитками.

— А як нитки на цівку навивають?

— Колись був такий сукач, що тако рукою крутили — давній в руках (сукали). А тепер на коврітках (сукають), шпеня о сюди (в ковріток) вложу, і так сучу. А то називаються розпори, вони розпирають полотно, жеб не зятягало берда. А то називаються поножіє, а їднот — поніж. То значить, як на просто, то тчеться

на два поножіє, а як на чиновате, то на штири. А то — скажу вам — то дощички, котори тримають порієдок, бо снуючи, то є такі кулочки, і о тако на кулочки закладається нитка сюди й сюди. Тут мусово було б попереv'язувати, і жеб так вложити є, бо якби порвалися нитка, то не було б порієдку. Ціалий порієдок дощички ведуть. Нитки, що навиваються, називаються «основа», а тії, що тчеться — «вток». Та нитка, що човником кідати, то то (називається) у човникови є цівка, на котору навивається нитки. На два поножіє тчеться просте полотно, як на сорочку. Як в штири поножіє, то можна накідати, що будуть такі радочки на полотнови: тако буде їдвон кавалочок радочків їти в той бїк, а другий в той — то тоє полотно зветься «в чинувате чилї повороткію». То є кружок, которим попускається основу, а тут другий, которий тїєгне полотно, має такого запора і тїєгне полотно, що до верстата їде. А то звичайна дошка. А то куферочок. Давній називали сундучком, а як великий був, то «сундук» (казали). Сундук мав верх вигнутий. Як був верх простий, то скриня була. З простим вічком — то скриня. Просте вічко. Як порвалася нитка і її не можна зв'язати — треба вточити і намотати на ролючку, а вона пуозній покажеться з навоя та нитка, її треба зв'язати, а ролючку (тоді) одкінути. Як порветься нитка і їде така «сказа» в полотні, то називається «близна». То, власне, для того є дощички, же о тут тримають пару, порієдок. Бо якби порвалася нитка, то би не мона (можна) було б відати котора, а так розсунеш о, тут двї, тут їдна — і то вже відаеш, же то стїль (звідтїль). Бо то ціалий (цілий) порієдок в основи тїї дощички. Я вже своє полотно виткала і буду билити. А друга скаже: я виткала і на билник понесла билити (білити). Билник — то є така вода, а на тїї водї росте маленька трава, як розстелитья полотно, то на тїї травї тримається полотно і не тоне, а лежить, а сонце є припкає, і білїться на сонцьови.

— Чи золник був?

— А, золник був. Золник — то золили, пересипали попелом, було таке жлукто, лїли воду, кїдали каменя і так є грїли. Бо дзїсь (тепер) то виварують.

— А як то називається — верстат?

— Верстат. Називають теж «кросна». Верстат, чилї, кросна. Тїлько давній були мали верстати, половина того, не було таких кросон широкїх. Робили на верстатах такі дивани, же (що) треба було їх зшивати. Треба було барзо рахувати тїї паски, жеб (щоб) були їднакови, жеб зїїшлися на середини, а дзїсь вже «новочесне», два рази таке, і диван виходить ціалий. Та баба, що ткала, називалася «ткачка».

— Розкажіте про коврітка, як що називається?

— О то є колесо, то є лавочка, а тут є кївайка така, вона так крутить колесо. В туой лавочци є кївайка. О то кївайка — той патичок. А то є ціалий ковріток. Тут є така шруба, що можна прикрунути тисьній чи люзьній, бо вона має такі шруби пуод сподом. А то ящик, а то шпуля, а то вилочки. О, бачите, які вони мають зуби (вилочки). А прївши, то треба сюди накладати нитку, і вона їде їдвон зубочок, пуозній, що раз далїй, далїй, щоб так рівнонько їшло. А то є триць, о такий, которий я вам покажу. Воно одкручується і закручується, і без того триця, то би не прїли б. Триць мусить бути, жеб можна було шнура наложити. А то ручка, тим рамінчиком тримає. А то шнур до коврітка. Ціалий то ковріток. А тут є такий кїй — називається по-просту — «кружієлка». Їдвон патик просто, а другий «пїоново» (вертикально) тако вткнїоний. Допїро в тим, що «пїоново» дзюрка, і вкладається такий потюс, жеб куделю зробити. Поперечний патик — то кружієлка, а той, що до гори, — то потюс.

*Говорила Анастазїя Олешко,
рїк нар. 1914, село Дубогороди, гм. Ганна,
воєв. Біла Підляська (зараз Люблінське),
записано 13 червня 1986 року.*

5. Інформація про одєжу й взуття та їх частини

— До жіночої одєжи належать: хустка, хустки, спудниці. Колись ходили в хвартухах і ходили в бурках, тканих з вовни. З льону спудниця, в паси — то хвартух, а з вовни в паси — то бурка. Були там на хвартухах паси червони,

жовті, сині, чорні і інші. Як друобненькі паси, то називаються «стовпи», а як широкі паси, то називаються «смуги». Хвартушок, — то що гінше, — чилі по-польську запаска. Були кабати з вовни, чилі з сукна. Бо то була основа і вток з вовни, фольоване було сукно, бите. Були сукмани. Кабат був короткий, а сукман (свитка) — довгий. Кабат і сукман в «талії», «в пасе», то, значить, в пояси був такий дощипний.

— У чоловіків «сподне» як називалися?

— То нагавици. Клешня — то по-польську «ногавка» (штанина, холоша, нагавиця). Чоловік накладав на себе сорочку, маринарку (піджак). Камизелька (жилетка) була. Підшивка — то «подшевка» по-польську. Рукав од блюзи, рукав од блюзки. Подерлися рукави. Були комірці (манжети), чилі «манкети» по-польську. Руку тримає в кишені. Треба розбиратися і треба йти спати. Казали роздягатися, але з більшої одежі. Прийшов до хати і роздігся. Папружка, папруга, то по-польську «пасок» — з ремня, а з полотна — то називається «крайка», пояс. А ми ткали перебори! (набірування гапту на верстаті ткацькому). Папружка була зі шкіри. Сорочка і кафтан. До спання була сорочка та, що пуод сподом. А тоє, що зверху, то скідали. «Убранє» (мужчини і жінки) називалося одежою. Рубашкою колись називали сорочку, що наклали на верх. «Под споднямі» (штанами) чоловіки носили калісони (підштанки). До зав'язування внизу клешнів у калісонах були торочки. Чоловік зимою в дорогу вкладав бурку з башликом. Бурка була шита з сукна. Як їде зимою (чоловік) в ліс, то накладає наверх бурку, а на голову — башлик. З овечих шкур шили кожухи. Як кожух був без рукавів, то називався «безрукавець», «камизелька». Чоловіки на голову наклали шапки, а їдна — то шієпка. Шієпка мала козирок. Шієпка з козирком називалася «кашкет», а кругла така — то шієпка з баранячої шкіри. «Жолнежи» (солдати) носили рогатівки. А така кругла (шапка) з козирком, то матіївкою колись звали. На шапці тоє кругле (по-польську «оток», укр. «обідок» — то на нашому обичійка). На зиму була спеціальна шієпка, стояча така — «каракушка». З холи-

вам (туфлі) низивалися «черевики». Великі з холивами — то «чобути», а їдбон — «чобут», а пара — то пара чобіт. З лика робили постолі. В постолах були (зроблені) з бурки старої онучи: (онучами) окрочували ноги і волоками завивали (зав'язували). Як ходили без онуч, без шкарпети, то ходилося у «виступци». Як ходилося на голу подошву, то говорилося виступци. Впробусть обуватися, то вбуватися на голу ногу.

(Назви шевського снаряддя): копил, шило, дратва. Шилом і дратвою зашивали чобота. А зелювки (підметки) прибивав штихтами. Дерев'яни штихти були. По-польські «шев», а в простій мові — шво. (Прислів'я: «Лата на лати, що шва не знати». «За дурнею головою ногам нема спокою» — село Данці, суміжне з Дубогородами, гм. Ганна). До шиття уживали наперстка, то був наперсток. До стріження овечок були ножици. Казали теж овечи «ножици». Не було в їх (дірок), щоб пальці вложити, алі треба було цілою жменю (їх) тримати. А маленькі — то ножичкі.

— Ще розкажіте про одєжу та їх частини.

— Кусник — то був такий шнуречок круглий. (Манжет) у сорочки називається «комірєць», а два — то «комірци». «Карчики». То була сорочка з карчиком, жеб не дерлася на плечох. Бо карчик вшитий, як там плечи викладали, попригинали, то сорочка не дерлася. Пуод рукавами в сорочці вшивали підставки — а на «хмаках» (села під Парчевом) на тоє називали «цвиклі». Рукавици були без пальцюв на зиму, їдбон тільки був (палець) великий. Рукавици зо всіми пальцями — то були «пальчаткі». З такого грубого товару, то не могли бути з пальцями — тепер то зо шматок шиють. Як давній шили з кожуха, то як пальці повирізують? Як (ходили) в сукманах, то була така сорочка з комером, і тут тако — білі груди. Були сорочки будьонни і святочни з переборами. Старий чоловік ходив з кольбою, то значить з загньоною палкою, а проста, звичайна звалася «палка» (палиця). До святочних бабських сорочок пришивали в низу пас полотна гіршого, і тоє називалося «підтичка». «Портяник» — то портяна одєжа, з портяного полотна. З портяного

полотна були «кратуовки». «Сачок» — то був такий «жакецік», його не називали «жакецік», тільки сачок. «Повивач» — то такий мусив бути з бурки врізаної, і як дитина була маленька, то завивали її в шматки лляній і допір тим повивачом, клали руки і оповивали так, щоб дитина ногами не трасла і руками, так в'язали.

*Говорила Анастасія Олешко —
Дубогроди, 13 червня 1986 року.*

6. Інформація про хвороби

Чоловік, которий має ядуху — називають (його) «ядушливий». Віспа подерла, по-польську «оспа». «Одра» по-польську — то була «відра». Як чоловік мав сухоти, то називався — сухітник. Дихтиритус — то (хвороба дітей) — по-польську «дифтерит». Падачка (падуча, епілепсія). Руматис — по-польську «реуматизм». Пухлятина — то «опухліна» (опух). Прислів'я: «Як пухлятина потиче, то й дух втиче». По-польську «згага пече» — (по-нашому) зага пече. Гикавка як одбивається, одбивається — то гикавка. Мліно робиться, вілко зробилося, мліно, вілко — буду блювати. Як чихає, то виздоровіє — «кіха» по-польську. Вже виздоровієш, коли чихаєш. Має чиханку. Має кашель, кашляти. Перестань чихати або кашляти. Катар, (вона) прознобльона і катру достала. Сьвядить, так щось рука сьвядить, хіба опитуватися буду. Хороба свербічка — як ціле тіло сьвядить, може, викупався в саджавці і достав свербічки. Як замовляють рожу, то беруть свячоне клочче, роблять такі коптюшки і палієть рожу. По-польську «вжуд» на руці чи на носі — то по-нашому «скула» (нарив, болячка). Як скула дозріє, то зсередини вивалюється такий шпин, то по-польську «рдзень» (стрижень). А той гній, то називається — су-кравиця. Скулу треба загоїти. Як загоїться, то застаються такі прищики. Як коніє вдарити бичом, то застається такий прут. Мозіль — то така рана, з якої вже «ропа» («гній») виходить. Мозіль є болящий, розкидається. Ластовине — то є така темна латочка на тварови. Ой, який ти ластовичий — то по-польськи «пегати» (вєснjanкуватий). Така негожа дівка — ластувіча. Курача дупа — бородавки на руках чи на ногах,

«кужайка» по-польську, казали теж курки. По-польську «пжепухліна» — то по-нашому «кіла». Лупяги — то по-польську «лупеж». Ковтун — то хвороба — «збіте влоси» по-польськи. Дохтур: пуошли дохторі, поїхав по дохтора. Коновал — то той, що лікує кони. Фельчар — то не цілком дохтор. Слабий (хворий), ще може видужати, виздоровити, вичуняти (рідко останнє слово).

*Говорила Анастасія Олешко —
Дубогроди, 13 червня 1986 року.*

Примітка: (—) слова в дужках є вставлені мною для зрозуміння тексту.

7. Інформації про народне вбрання

— Сачок — то інакше жакет. В сачках ходили восини й зимою жінки і дівчата. В летніках і маринарках ходили чоловіки й хлопці. В летніках ходили літом, бо були вони шиті з тонкого полотна, портяного і зі своєї роботи, а в маринарках ходили восини й зимою, бо були вона пошиті з суконного, часто саморобного полотна.

Як тчеться на чинувато (ткали переважно пристирала), то їдъон бік полотна буде інший, а другий — інший, а як ткали на поворотку, то, значить, в ялинку, чи, по-польськи кажучи, «в йоделку», то обидві сторони були їднaкові. Так ткали ручники, настільники чи інше. Тканне на поворотку — то тоє саме, що й в ялинку (йоделку).

Давній був такий звичай, що молодая мусила виткати й вишити ручник, бо як виходила замуж, то було в звичайови, щоб ручник вишитий чи ручник з переборами вона дарувала сестрі (зовиці) свого чоловіка. Також давній ручниками оздоблювали люстра й ікони в хаті.

*Записано від Марії Павлюк,
рік нар. 1921,*

село Павлюки, гм. Ганна, 30.VI.1986 р.

— Пигуля — то спідниця з вовни, виткана на кроснах в стежки (смуги). Рандаки були подобні до пигуль, теж були ткани в паси з вовни, але інакше і були старіші.

*Павліна Сльонзак, рік нар. 1906,
село Матяшівка, гм. Тучна,
12.VII.1986 р.*

8. Дещо слів з підляської говірки

Стромаче — поламани галузки, купа поламаних і покладаних як-будь сухих гілячок (галузок).

Встромитися — влісти в якусь пропасть (провалля), впасти в таке місце, з якого важко вилізти.

Насторонок — невелика хвіра сіна, збіжжя чи соломи, положоної будь-як. «Ще там буде сіна з їдзон насторонок? Може ще бути два насторонок».

Настромити — накидати, накласти чогось як-будь, в неладі.

Сумрій — понурий чоловік.

Пєрити — міцно бити щось. «Але рано перив дощ (град)».

Паращїети — бряцати, бити по дахові. «Але град паращїеть по дахови».

Спориш — rdest ptasi

Кошуте — gałazki drobne sosnowe wraz z igłami, które sie grabie w lesie.

Слизинета — ślizgawica

Пухлятина — opruchlizna

Кранутися — obrócić sie

Куонець села Данців, що од Ганни, називали Гейшами, або Жидами, середину села — Осередком, а другий куонець, що од Романова, називали Комарівкою, або Комарами.

Дівчину, яка хоче до хлопця, називали колїсь — поспеха.

Шмуляти — терти, пецькати, обшмуляний — побружений чимсь жирним, що аж блищить.

Скрилик — то кусочок цибулі, огірка, сала.

Жлопати — міцно пити воду чи що інше.

Осцюк або осцік — остра частина колоса жита чи ячменю.

Бильмо — біла частина ока.

*Записано
від Анни Пачковської (Ігнатюк),
рік нар. 1905,
село Данці, гм. Ганна, 1986 р.*

— Четвертка — то давніша міра збіжжя, муки, а також назва посудини, зробленої з дерев'яних клепок. Чотири четвртки — то був

корець. Один корець мав 6 пудів, а один пуд — то 16 кілограмів.

*Записано від Трохима Павлика,
рік нар. 1898,
село Данці, 1986 р.*

Вищїрка — назва буряна, зіля, що росте у збіжжю, по-польську «яснота бяла».

Оповідання Анни Пачковської, рік нар. 1905, село Данці про вищїрку

«Кумо, прийдіте до мене пшаниці пуодбирати. — Ой куме, не прийду, бо у вас мниго вищїрки у пшаниці». Зимомо кума приходить до кума позичити муки: — Куме, позичте мені муки на палюхи! — Ой кумо, у мене в комори вищїрка сидить. Я до муки, — а вищїрка до руки! Не могу вам позичити, бо вищїрка не дає».

Жнивак, жниваки — жнець, женці.

Записано 14.VII.1986 р.

9. Імена й прїзвища на пам'ятниках, що стоять на могилах в селі Ганна Володавського повіту, Люблінського воєвідства

Петро Палющук, Дмитро Мілещук, Олександр Тихоневич, Лука Хруль, Степан Баглай, Павлина Сенявська, Онуфрій Уринюк, Євдокія Дейнека, Марія Ковальчук, Анастасія Занюк, Андрій Пастушук, Софія Шема, Микола Литвинюк, Даниїл Казмірук, Марія Гаврилюк, Данило Дейнека, Анастасія Північук, Іван Демковський, Степан Сема, Адам Павлюк, Микола Улянюк, Василь Ігнатюк, Євдокія Ігнатюк, Анна Корнелюк, Павло Булава, Микола Бакарель, Пракседа Бакарель, Татяна Курець, Лука Кохан, Пракседа Титюрка, Анастасія Гараль, Ксеня Петручик, Анна Хруль, Антон Гіль, Еуфрозина Гіль, Елляш Павлик, Анастасія Бай, Варвара Прадюк, Дмитро Левчук, Станіслав Голешко, Іван Ваврищук, Катарина Лялько, Осип Кондратюк, Софія Чекейда, Прокоп і Онопрій Якімчуки, Василь Сьомак, Прозина Божик, Василь Гараль, Степан Гейло (Гейло), Михаїл Шепель, Степан та Ольга Петручики, Семен Голубчик, Сергій Окситюк, Ксеня Занюк, Василь Занюк, Грігорій Свідчук,

Анастасія Нестерук, Антон Собчук, Анастасія Остапчук, Софія Карватюк, Анастасія Вегера, Францішек Кирилюк, Іван Курилюк, Семен Кузьомка, Осип Соловчук, Владислава Неліпчук, Анна Одинець, Дмитро Дембковський і Текля Остапчук.

Записав Іван Ігнатюк 13.VII.1986 р.

10. Як давній пекли хліб

Муку на хліб мололи в жорнах і на млині на разівку. Мололи жито в витраках на разову муку, а потім вдома її просивали на ситах, щоб отруби одиходили. Такі були муки: разова і ситкова з жита і питльова мука з пшаниці. Ситкова мука — то була мука, просіяна на ситках в млині. Хліб пекли з разової і ситкової муки. Разовий хліб був чорний, а ситковий — біліший. З питльової муки пекли булки, чилі, по-нашому, пероги. На хрестини теж пекли палюнки. Як давній шли на хрестини, то пекли палінку — такий довгий білий ситковий хліб.

А пекли хліб то так:

Робили квас в діжці і докладали підкваску. Підкваска — то кусок родини з попереднього печева, зоставльоний в діжці. Як зробили квас, то розчинили нануоч хліб і рано мисили, коли в діжці тісто пуодросте. Потом палієть в печі, а як виросте хліб, то роблять булки хліба. Як вже піч напалиться, то вигортають коцюбою жієр з печи і помилом виметають попел з черену. Як роблять булку (буханку), то кладуть її на лопату і всаджують в піч. Перед тим сиплють на лопату отруби, щоб хліб не приліплювався до лопати. Замість отрубів ще кляли пуод булку листок з капусти або дубовії листя. Хліб пекли на підквасци, а пшаничну булку — періг на дріщах. Найперш пекли хліби кругли, виробльони руками, а потом як вже винайшли бляхи, то почали печи хліб на бляхах. Той хліб був кантовий, подовжастий і под його не сипали отруб, а бляхи шмарували салом чи то олійом. Як вкладали хліб до печи, то булку водою смарували, то той хліб буде тоди гладкий і блискотущий. Іще як той хліб запечеться, то витягають його і ще другий раз водою смарували, то він буде добре блищієти і мати хороший кольор.

Отакиї я знаю хліби, які колись були:

1. На весілле пекли спеціальний хліб без соли, цукру і яєць, тільки вода і мука — називався він «коровай».

2. Теж на хрестини пекли спеціальний хліб, якого називали палінкою. Той хліб росте на настільникови, його потом складають до купи, в двоє, і називається він «палінка». З тим хлібом колись баби йшли на хрестини.

3. На Великдень теж пекли спеціальний білий хліб, пшаничний, якого називали паскою.

4. На Руоздво, на весілле, хрестини, гостину пекли з пшаничної муки білії хліби, які називалися перогами. Періг — то біла булка, спечена на дріщах.

5. На Руоздво пекли ще спеціальни пероги, які називалися колядниками. В середини в тих колядниках був мак, сушони-варони грушки і шаблі з маком. Для молодого й молоді на весілле не пекли спеціального хліба. То був звичайний хліб, без якого не міг давній одбутися весільний обряд. Коли давній молодий їхав до шлюбу, то мав пуод рукою булку хліба, завиньону в рушникови — такий був звичай. Як молодий приїжджієє по молодуху, щоб її забрати до шлюбу, то вона теж виходить по молодого з булкою хліба і вводить його до хати, і тут вони кланяються батькам молоді. Потом вони сядають на хвіри, їдуть до церкви і везуть з собою той хліб. Вносять вони той хліб до церкви, а дружка, як батюшка вінчає, тиї два хліби тримає. Як виходять з церкви, то тиї дві булки хліба привозять додому, хліб забирають з воза, йдуть до хати з хлібом і сядають за столи.

*Розповіла про хліб Анна Пачковська,
попередне прізвище Ігнатюк,
рік нар. 1905,*

*село Данці, гм. Ганна, воєв. Біла Підляська,
родом із села Красівка, гм. Володава.*

*Записав 16 жовтня 1986 року її син
Іван Ігнатюк.*

11. Інформація про перебори і народний одяг

Іван Ігнатюк: *Од кого Віте научилися ткати перебори?*

Станіслава Бай: Од матера, бабці і від свекрухи. Пжеважне від свекрухи. Моя свекруха була в Дубогродьох за Байом Павлом. На ім'я мала вона Марія.

Ів. Ігн.: *Розкажіте, як Ви тчете перебори.*

Ст. Бай: Перше, як я почала ткати, то приїхала пані з Варшави, з Інституту Взорніцтва. Хтіла, жеб я показала їй ті перебори, як перебирається. Но то ми зачали в трьох ткати. Така була Дидюк Антоська і Патейок Гелена. І ми ткали ті перебори. Трохи заробили на тих переборах. Взяли ми тиї взори. Взяли ми тиї спудниці, такі сиви й не сиви, то на їх тиї шляки скрізь були, бачили ми наші взори. Як фабричні вони були. То потом такі зespoли давай заказувати на перебори. На ікони сюди десь пуод Хом робила я перебори. Заказували в мене священники три ручники.

Ів. Ігн.: *Розкажіте про техніку ткання переборів.*

Ст. Бай: Наперше то снується. Но, нитки купчі, бо в'ядомо, топіро льону вже нема. Снується, навивається й накидається. На дощичках ту основу перебирається і тчется.

Ів. Ігн.: *Як називаються окремі взори переборів?*

Ст. Бай: На взори — назвізкуов на їх нема. Як видумаєш, де возьмеш, так тчеш. Взори сами видумували або з сорочки де-якої старої десь злапаєш. Пжеважне видумувала.

Ів. Ігн.: *Чи ви брали удзял в конкурсах?*

Ст. Бай: я брала удзял в конкурсах до Влоцлавка, де отримала першу нагороду, в Любліні брала удзял, де отримала нагороду. Було по кілька перших нагородуов. Брала я удзял теж в Білуй. Брала я удзял по музеах. Були теж нагороди: друга, була третя, але пжеважне перші. На які зespoли, то трудно вже запам'ятати, де вже робила.

Ів. Ігн.: *Ваші рушники до церкви брали?*

Ст. Бай: Не відаю, чи до церкви. Вони говорили по-польську. Може, то до церкви? Але то, мусить, не були батюшки. Може, то уніятські були ксьондзи. Я так думаю, що то були з тих унітув. Це кілька рази той ксьондз приїжджів, ще в мене дивана купив, нажуту таку купив.

Ів. Ігн.: *Чи крім тих переборів ще що тчете?*

Ст. Бай: На виставу настільники ткали. Ткала я хвартухи і бурки. Топіро була в Цепельї вистава моїх виробуов. Топіро внучка ткала для їдней пані, то ще я нигди таких не бачила. Привезла. Видно, була вона в Вириках і скрізь, і хтіла, щоб хтось їй виткав. І видно, ніхто їй не хтів виткати.

Ів. Ігн.: *Ваша внучка кілько має літ?*

Ст. Бай: Двадцять сім.

Ів. Ігн.: *Віте її научили ткати перебори?*

Ст. Бай: Так.

Ів. Ігн.: *То вже не загине та штука?*

Ст. Бай: Так. Вона низивається Ельжбета Залевська. Живе в сусідньому селі Ставки, де вийшла за муж. Но й топіро виткала вона 10 спудниць і 10 крайок. То була з влучки основа і з влучки ткала (вук). Треба було снувати і видумати, щоб ти паски докладни були. Крайку тчется на такій стині або на варштаті. Такі стовпчики нехто (ніби). Я но, як в снові сниться, то я бачила, як вони ткали. Але ми топір ткали. Нормально крайка виткана, ще в Ставках, навіть внучка ще топір має. Но вона дала до Красниставу на виставу свою крайку, а ми дали до Любліна із сестриницьою Ковалевською.

Ів. Ігн.: *Моя мати вмела ткати перебори, а ручники ткала її мати, моя бабуля.*

Ст. Бай: Ручники трудно ткати, бо треба мати дощичку і перебирати. Крайку то наснував і тчеш собі. Але теж ніхто не вмів, ніхто крайку не вмів виткати. А я оснувала, виткала і вийшла крайка. То дали ми на виставу до Любліна. Я і сестрина дочка, Ковалевська з Голишова. Моя сестра була за Бронком Червонкою.

Ів. Ігн.: *Тепер, може, розкажете про тиї строї. Як дівки вбиралися, дівчата?*

Ст. Бай: Но як: спудниця в паски альбо ловіцька, альбо хвартух, хвартушок був шитий.

Ів. Ігн.: *Сорочка була з переборами?*

Ст. Бай: Я вже в блюзках ходила.

Ів. Ігн.: *А баби, жінки як вбиралися? Я пам'ятаю, що в Дубогродьох баби ходили в сорочках з переборами.*

Ст. Бай: Баби старіши в сорочках з переборами. Каптур на голові. Каптур, спудниця і фартушок, в поперек тако був тканий або поздовж тканий, і сорочка в перебори дамська була: манкет в перебори і тутика нарамніки в перебори. А пазуха то вже була гладка. А менські — то була стуєчка в перебори (стоячий ковмір). Рукави то були ткани. Свеї роботи полотно. А тут пліска на груди — перебори мусила нашивати. Пжеважне то ткали і не нашивали (переборів). Чиста біла сорочка і стуойка, і манкети то мусили бути перебори. То такі давнішні, прадідівські. Ходили в капелюшах з соломи. Постоли з лика. Нагавиці біли і крайкою пуодпасане, і сорочка з переборами. То був їх убір. Як вже зимній, холодній, то був такий сукман альбо кабат. Потом дівчїта мали горсети. Були теж бабські сукмани. Ще й топіро пошили кабата на виставу. Стари строї викінюни вже, бо в їх не ходять.

Інформувала про перебори і народний одяг Станіслава Бай, рік народж. 1927, село Дубогроди (по-польськи Долгоброди) гм. Ганна, пов. Володава, воєв. Люблінське, записано 4 серпня 2002 року.

12. Про звичаї, обряди й вірування, пов'язані зі святом Івана Купали

В нас на Яна, в купалницю, як має бути купалниця, дзїсь і дзїсь в нас хлопці їдуть з одного кунця фурую і з другого кунця фурую, і хто кулько дров викіне, і то ни то жеб поїхав до лісу нарубав, нарубав і привюз на купалницю. Не. Ото була охвяра якась, но то якась була вужба. Хто кулько викіне. І типір з сюль привезють і з сюль привезють. І такий в нас вигун був в Київці пуд рікою Кжною. Завозять тї дрова, складають хлопці. В вечур над заходом сонця всі збїгаються, бо сонечко заграє. Сонечко три рази скочить, і тоє правдзіве на Івана. Як вже сонечко заходить, пудпалюють і співають. Співають, хто які пісні вміє. Найперш співають такі Іванови, а потом то все співають, такі тільки, не весільні о, ружни

співають. Як переспівають тї пісьні, всі скачуть через той угонь і кругом ходять. Но як то відаєте, як то молодьож. А назбирається тулько, от такого го! Як вже перетанцюють, перескачуть коло того огню, то хто має виночка, хто має гулячку зв'язану, і бігуть всі на ріку. А рика недалеко — Кжна. Бігуть на ріку. І кидають тоє на ріку, тї виночки, ти гулячки зв'язані. І теж там співають. Попихаються в воду, бо всі на босу. А вода така плитка, що можна було бігати. Як там вже набїгаються, набїгаються то вже їдуть, вже всі топір в ольшину. Бігуть в вольшину і ламлють вольшину. А колись дахи були соломою крити і вже законьчилося всьо, всьо приходять топірака додому і втикають тую вольшину в стріху. І тая вольшина, то вуна так засохне і стирчить. О, як чи палець болить, чи нога заболить, то брали тую гулячку, приносили до хати, розпарували в теплуї водиці і тоє всьо прикладали — то було барзо помоцне. То така в нас була традиція на Івана. А співати пісні — то співали.

Ів. Ігн.: *Чи вірили, що в той вечур папороть цвїте? Чи її шукали?*

Н. Нік.: *Внас папороті там близько не було і її не шукали.*

Говорила Ніна Ніколаюк, село Добринь Великий, записано 13 серпня 2002 року.

13. Інформація про Рїздво, Водохрещи, Новий Рїк і Івана Купалу

В день 8.XI.2002 р. в селі Дубогроди, гм. Ганна, під час записування пісень розмовляв я з Катериною Веремчук, рік нар. 1934, родом з села Вирики, також Володавського повіту. На мої запитання вона сказала, що в її рідному селі сніп збїжжя, якого вносили до хати перед Рїздом, називали колядою. У Новий Рїк господар перев'яслом з того снопа зав'язував овочеві дерева, щоб краще родилися фрукти. Вечір перед Новим Роком називали у їх богатим вечором. Не було у них звичаю, щоб у передостанній день перед Рїздом не постили і щоб той день називався богатим. На Новий Рїк дівчата й хлопці щедрували, і не було звичаю, що по хатах

сипали зерном. Був звичай, що господар входив до хати на Новий Рік і обсипував кутки хати зерном, говорячи відповідну щедрівку. У вечір перед Новим Роком дівчата й хлопці перебиралися за циганів (циганок) і жебраків (жебрачок) і ходили по хатах, чинючи збитки. Польське Тжех Крулі, українське Богоявлення Господне називали Водохрещами, другою колядою, а також щодрою. Не називали Йорданом.

Друга співачка Кароліна Дем'янюк, рік нар. 1939, на моє запитання сказала, що в Дубогородах не обходили дня Івана Купали, не пускали на Бузі вінків. Вона того не пам'ятає. Були тільки вірування, що в той день, як сонце заходило, то грало. Вірили, що в той день вночі цвіте папороть, і діти й молодь шукала того цвіту.

Записано 9 листопада 2002 року.

14. Інформація про гоготи

В нас перед Новим Роком то умовлялися дівчата і хлопці. Хлопці зоставалися в хати, а дівчата йшли гогутати. І так: каждая дівчина по два хадзяї обгоготала, бо каждая міла пулучку, бо колись називалися пулучки, а не хвартушки. Бо пулучка була зо своєї роботи, на кроснах ткани. Як зайдемо пуд хату: приймете гоготи? Гогочіте! Но і ми гогочимо. А одна пуд двери забижить і вже стоїть з фартушком, з тею пулучкою, і юй що винисуть. Як винисуть юй три жечи, знайте так: кішки, бо то ни називалася «кашанка», тільки «кішка». Кішки — то ковбаси, чи якогось пірожка з капустою, чи з чимсь. Но то буде богата хазяйка. А як винисуть одьон, дадуть, но то буде бідна. І так обийдуть тії п'ять дівчини десять хазяїни. Нас було п'ять дівчини, жеб каждая дівчина міла два хадзяїни, жеб в тую пулучку юй дали два хадзяїни. І топір приходимо додому. Хлопці на нас ждуть, сидять. І топір ми всьо кладемо на стул. То вони вперш нас обсмиють: тая буде такеї хадзяйки, тая буде такеї хадзяйки. Такий заложать сміх. Но й топірика закличуємо... Приносять талірки і тоє всьо розкладається по талірках. Закличемо ще того дому хадзяйку і хадзяїна і мусимо тоє всьо з'їсти, що на талірках. І топір, котора

добижить до талірка і висипле на жменю тії крошечки, що на таліркови, і в рот вкіне собі, то жеб було чисте просо і чистий льон. Но й топірака так: вже тоє з'їли всьо і хлопцюв ми одсилаємо, бо ми ворожимо. Ми товди ворожимо так. І всі ми зачинаємо ворожити, дівчата, бо як хлопці є, то вони нам перебивали, сміялися з нас. І ми хлопцюв фу з хати, а ми ворожимо. І ружни таки вружби ворожили. А остатня вружба така була, же йдемо пуд вербу. Як ідемо пуд вербу, то говоримо. Алі як зайдемо пуд вербу, то скусуємо гулячки зубами. Скуситься зубами і зубами треба сложити за пазуху, жеб пальцями ни дотикати. І вже ни говоримо. Нихт до никого ніц не одзивається. І навет як я одходжу ворожити, то я вдома приказую, щоб як я прийду, нихт до мене ніц не одзивався. І нихт до мене не одзивався. — Який хлопець присниться. Як нихт до мене не одзивався. І Віте знаєте, що я вірую в те. І мні приснився той, за якого я вийшла. А я міла нажечоного цалком іншого. І я так никому не признавалася, никому, щоб з мене не сміялися. Нажечоного має в своїому селі, а приснився юй хлопець з Добриня.

*Говорила Ніна Ніколаюк —
Добринь Великий, 15 червня 2003 року.*

15. Інформація про Коляду і Водохрещи

Муї тату, як принюс коляду, ввуйшов до хати і сказав: «Слава Ісусу Христу». І ми йому одказали. Но й вун топірака повиншував нас. А думаєте, я не пам'ятаю, як вун віншував: «Жеб віте здорови були, жеб училися добре, і як то відомо». Но й ставляє коляду в куткови, бо внас ставляли коляду в куткови. І сіна принюс пуд рукою, тоє сінечко положив, коляду поставив, а ми топірака вбираємо коляду. Бо хоїнка стоїть, йолка, як її називають, стоїть убрана. Алі колись так не було, як топірака, но всьо з паперу було, витинане було. Цястка пекли з ябличками. А ми тут пудбигаємо пуд колядицю і співаємо для колядиці:

Кулядицьо, кулядицьо
Дай нм мачку до кутиці!
Як не дате — одкажіте
Моїх нужок не томіте. / 2

Мої нужки, як пампушки
 Покупіте мні панчушки!
 Мої нужки нивелички
 Покупіте мні червички! / 2

О така то пісня була для коляди. Як тато поставив коляду, ми її вбирали папірцями, там ружними, то ми вбирали і тую пісню співали.

На вечеру кутя була з маком. То ми її барзо любили ту кутю з маком. Бо вона ще була з цукром, з маком. В інших була з медом. Бо меду тра було купити, а мак свуй нарус. На вечеру був борщ з грибами, і рацухи були, кисіль овсяний був, з овса робили — всього не спам'ятаеш. Рацухи були смажони на олійови, друщови таки. Були ще следзі. Риба була. Капуста з грибами була. Були колядники з маком, мусово було, а якже. Напекуть в печі, назавивають з маком. Ключок з маком не варили на вечеру. Була тільки кутя з маком, мама завше її дужо варила, бо ми барзо її любили. На другий день її їли.

Перед Водохрещами теж пустили, як перед колядою, і теж була така вечера, теж постна. На Водохрещи внас то воду хрестили на риці. Я малою в Київцю була, а там рика Кжна (Крна) пливе. Воду свячону приносили додому і милися всі в туй воді. Так внас було зеведено, же принесуть води свячоної і топірака влівають в миску такеї води, а до теї влівають свячоної води, не дужо, не то, що всю, що принесуть. Но і топір приходили од старшого до найменшого і милися в туй воді, і кідали в тую воду гроші, зилізні гроші. Топірика Віте миється і лапаєтє в рукі тії гроши, і миється тими грушми, жеб завше гроши трималися чоловіка. І так милися і говорили:

Водицьо очищаницьо, очищи!
 Водицьо очищаницьо, очищи!
 Водицьо очищаницьо, очищи!

В нас такий був звичай.

Ів. Ігн.: Чи свячону креду не приносили?

— Креду приносили у католикув.

Ів. Ігн.: Свічки з огньом додому приносили?

— А де з церкви принесеш, як далеко церква.

Говорила Ніна Николаюк —
 Добринь Великий, 15 червня 2003 року.

16. Інформація про коровай від Леокадії Нітихорук з Вільки Поліновської по телефону

Коровайниці розчиняли тісто на коровай на дріжджах і на молокові. До розщини додавали яйця, масло, цукор і сіль. Коровай пекли коровайниці в суботу перед весіллям, увечорі, а той вечір називали коровайним вечором. Давній парубків, які супроводили молодій і молодому на весіллі, називали маршалками, а тепер називають дружбами. Не влаштовували тут дівочого вечора, званого на сході Підляшшя над Бугом виночками. Коровай ділили перед перепойом, який тут називався хмельом. Коровай до поділу вносили до хати з комори: перший дружба в супроводі кількох дружок. Коровай на весіллі ділив весільний староста, званий тут райком, а над Бугом на сході — дружком. Під час перепойою складали подарки молодим. Коровай ділили під час весілля в хаті молодого, якщо у молоді не відбувався «хмель», і наоборот.

6 липня 2003 року.

17. Інформація про звичаї й обряди від Марії Терешко і Марії Павлючук

Ів. Ігнатюк: Скажіте про перебивання посту, як у вас було?

Марія Терешко (М. Т.): А в нас розмаїто то бувало. Як прадуть прадки чи там пір'є скубають, то придуть, дмухають, пір'є до гори пуойде, то попелу горщик вкінуть до хати, то двері чимсь так подопруть, щоб не вилізти надвуор, окна малюють. Помалюють окна, жеби було помальоване. То розмаїто бувало. Навет і вуиз на дах затігнуть. Пуод хату ци кому навет принесуть і убікацію, пуод двері. Хто ввуойде, то просто смердить. Розмаїто бувало, алі то вже прошло.

Ів. Ігн.: Чи були у вас звичаї на Вербну неділю?

М. Т.: На Вербну неділю у нас не було звичаюв.

Ів. Ігн.: А не билися пальмами?

М. Т.: А то пальмами, як ідуть назад з церкви, но то пальмами билися і казали: Palma bije, nie zabije, a kogo palma bije, ten sto lat zyje!

Ів. Ігн.: *А по нашому не говорили?*

М. Т.: Не. По-польську.

Ів. Ігн.: *А на Великдень які були звичаї?*

М. Т.: А великодні. То не було в нас таких жадних звичаюв. Бо я ни пам'ятаю.

Ів. Ігн.: *Святили паску?*

М. Т.: Паску святили. І з паскою приходять і говорять: Христос воскрес! Топір то позабували всьо і того не говорять. Принесе, поставить і всьо. Я колісь свої діти то учила.

Ів. Ігн.: *Яка та паска була — білий хліб?*

М. Т.: Був хліб, сир, масло, ковбаска. Ковбаскою опасане ціле поросятко, і мнісо розмаїте, і суиль. Но й як хто ще має які забубони, то ще голку в суиль всаджує там.

Ів. Ігн.: *Нащо голку всаджували?*

М. Т.: Жеб то щісте було для дочки чи для когось, жеб мніла шити. Такі забубони були.

Ів. Ігн.: *А в провудну неділю шли з паскою на могилки?*

М. Т.: Не. В нас ни було. В нас на могилки з паскою не ходилі.

Ів. Ігн.: *У вас в Хвороститі на Проводи ходили на могилки?*

Марія Павлючук (М. П.): Ходилі. Ходилі, носилі паску, кому повмиралі діти, то клалі ейця. Клалі винкі на могилі на Проводи. Вбиралі могили. Так що дбалі барзо о могили.

Ів. Ігн.: *Скажіте про звичаї і обряди, пов'язані з Різдом. Про Коляду. Чи у вас снопа вносили до хати?*

М. Т.: Но. Тато завше пушов на обжондок. Ми шихуємо вечеру. Тато пушов на обжондок. Обжондок зробив. Приносить до хати сіно пуд пахою і снопочок збуижа, там жито чи там овес, а пжеважно то жито чи пшениця. І ставить в куткови. Приходить і каже: Рожество Твое Христе, Боже наш. Сіно беремо і стелимо. Сіно на стуил, а на столі ставляем тоди все їдло.

Ів. Ігн.: *А як той сніп називався? Коляда?*

М. Т.: Коляда.

Ів. Ігн.: *А кілька у вас потрав було? Дванацять у вас було?*

М. Т.: Розмаїто було. Часами дванацїть, часами ни було.

Ів. Ігн.: *А які то потрави були?*

М. Т.: А то борщ, то пирожки, то кисіль, то селедці, риба, а розмаїто то такїі о. Постне все.

Ів. Ігн.: *А колядували в вас?*

М. Т.: Колядували. Я не колядувала і колядок ни памнятаю.

М. П.: Ми, як прийшли з церкви, то ходилі співати по хатах. Співаліхмо «Твое Рожество, Ти Христе, Боже наш», «Новая радость в світи ся з'явила» і «Свята Дева сына породіла».

М. Т.: Тії письні є в согласніку. Таких наших спеціальних писень нема. Там ходилі з «Геродом», співалі письні, той «геруд» і той жид з бородою.

Ів. Ігн.: *У вас в Коденцю колісь ходили героди?*

М. Т.: Ходилі.

Ів. Ігн.: *А з козою ходили?*

М. Т.: Но, ходилі з козою. Як ходилі «героди», то голову стиналі Геродови, і вже забирають його д'яблі.

Ів. Ігн.: *Скажіте про весілле.*

М. П.: Приїджджіє молодець на вирад, забирає молодуху і вже йдемо до церкви. Музиканти грають. Ідюм до церкви. Заходимо до церкви. Ксьондз виходить, дає нам шлюб. Хор співає барзо ладне. І так провадять тонь шлюб. Так як треба. Як заказане. Як з церкви приїдимо, то виходять батьки з хати з горілкою, і по кілішечку наллють молодим горілки і вилівають за себе: молодая, а пуозній молодець виліває за себе тонь кілішок горілки, ни п'є. І батьки просять до хати. Входять до хати. Сядають за стуол. Ставлять горілку, дають закуску. Закуска розмаїтого калібру. Но й починається весіле. Налівають в кілішки. Співують многая літа. Заспівують. Кілішки налівають. Попивають. Співують. Поп'ються. Потом, по тому всьому, вже кончиться тонь обід, ідуть на салю і музиканти, і висільники, і там вже бавляться. Танцюють.

Ів. Ігн.: *А перепуой у вас був?*

М. П.: А перепуой то вже як кончається весіле, то молодуси скідають вельон. Перший маршілок танцює з молодухою. Кождую бере поєдинчо, з кождою танцює і тонь кладе пере-

пуої на стуол, на талірок. Там наскладають так. То як мене брав танцювати тонь маршілок, то так загрівся, що з нього текло. І сказав, що перше в житю такую приправу маю. Нияк, нияк ни муг посадити мене на крісло і до гори пудуойміти. І спивалі а музиканти гралі. І каже вже, відаеш буде: «Успокойся». А я така була штивна дівчина. Нарешти, з мене вельон тонь знялі. Забралі і зачало розходитися весіле.

Ів. Ігн.: *А на другий день було у молодого весіле?*

М. П.: А на другий день то вже, звичайно, гостина була. Заїхалісьмо там. Там тоже посадалі за стуол. Вийшли батькі, нас привиталі. Попросилі до хати. Ну, ввуойшли до хати і за стуол посадалі, і пилі. Я то ще впила трохи, бо далі спиритусу. Перши кілішки на нилілі, а тонь стояв зверху, як сметана, і нам налілі. Я попила, ох люде, голова. Кажу до того свого мужика — вже відаеш, що я впила. А вуон каже — зараз пуйдюм до сестри, одчинимо окно і там оддасть — каже. І так було. Люде зачали танцювати, а ми пуошли до сестри, окно одчинилі, я посиділа і пройшло. І зачало розходитися весіле.

Ів. Ігн.: *А поправини були. Гостина була там?*

М. К.: В першу неділю була гостина у моїх батькуов, а в другу була у мужика. Тоди за-

йшла, була тая гостина. Пжиенце було. Барзо було ладне, ни так як тепера.

Ів. Ігн.: *Як вродилася дитина, то одвідки у вас робили?*

М. П.: Одвідки робилі, аякже. В мене було буольш як двацять кобіт. То така була гостина, як хрестини. Бо то син вродився перший, о. А я штири літ не мала. То було охо, хо, що то було. Я вже того всього не памнятаю, відаете, то вже старое люді. Як щось пригане. Я приганула трохи.

Ів. Ігн.: *А як ховали в вас чоловіка, як вмер? Який похорон був?*

М. П.: Похорон у нас такий був: Умерло люді вдома. Нарадиліхмо і положили на лавку, бо в трумну не клалі, но на лавку положили. І родина там сиділа, люде приходилі, говорилі, одвідувалі. Но й лижів без нуоч. На другий день ідуть до ксьондза. Ксьондз приходить і випроваджує того небужчика до церкви. А в церкви правитья мші. Одправитья мші. Прощіємося. І веземо на могилкі. Ксьондз одправить погжебове. Труну спускають в дуол.

Ів. Ігн.: *Землю сипали на труну?*

М. П.: Сипалі.

Ів. Ігн.: *Дякую Вам.*

*Говорили Марія Терешко — Коденець і
Марія Павлючук —
Любичин, родом з Хворостити,
11 липня 2003 року.*

СЛОВНИЧОК ГОВІРКОВИХ СЛІВ

била — була (в поточній мові теж була)
бленкітную, бленкітний — блакитний (поль.)
балаган — дровник
барзо — дуже (поль.)
булка хліба — буханка хліба
бурка — спідниця з вовняного саморобного полотна
бабуля — бабуся
віте і віете — ви (-те)
вньоску, вньосок — висновок (поль.)
власне — саме (поль.)
відати — знати (поль.)
влучка — гарус (поль.)
вружби, вружба — врожба (поль.)

витинане, витинаний — вирізаний (поль.)
вуиз, воза — віз
голодня — ненажери
гнетут, гнести — бгати (поль.)
гурочки, гурочок — огірок
гоготи — щедрування
гогутати — щедрувати
глеба — ґрунт (поль.)
дотуль — доти
друтину, друтина — узда
допір — допіру
дзюрка — дірка (поль.)
дамська, дамський — жіночий (поль.)
дивана, диван — килим

Архівні матеріали. Рецензії

- дзісь – тепер, нині (поль.)
дужо – багато (поль.)
друшови, друшовий – дріжджевий, із дріжджів
д'ябли, д'ябол – диявол (поль.)
жеби – щоби (поль.)
жеб – щоб (поль.)
жегнати – прощати (поль.)
же – що (поль.)
жонця – управляючий маестком
жизня – життя (рус.) (в поточній мові не вжи-
вається, а говорять «жите»)
жеребучка – лошичка
жежке, жежкий – гарячий
жечи, жеч – річ (поль.)
занадити – заманити, звабити, принадити
зело – зілля (бурян)
знакомство – знайомство (рус.)
зespoли, зespoул – колектив (поль.)
зсюль – звідси
їдъон, їдного – один
йоделкі, йоделка – ялинка (поль.)
кобіт, кобіта – жінка (поль.)
коляда – тут дідух, сніп збіжжя, якого ставили
в покутю на Різдво
кулько – скільки
кабат – короткий каптан із сукна
коврітках, ковріток – прядка
карта – тут лист
кульо – скільки
крамний – такий, як куплений в крамниці
ліпий – краще, ліпше
линами, лини – співачка не з'ясувала що це
означає, може, луги
ленту, лента – стрічка, стьожка (рус.)
літостива, літостивий – милосердний (поль.)
ладний – хороший (поль.)
ладне – гарно (поль.)
люді (людя) – людина
мужика, мужик – тут муж
мші – меса
маршілок – дружба
молодуха – молода на весіллі
молодець – молодий на весіллі
молодьож – молодь (рус.)
менські, менський – чоловічий (поль.)
манкет – манжет (поль.)
мижи (межи) – поміж
мів, міти – мав, мати
наоборот – навпаки
нажечоного, нажечоний – наречений (поль.)
нихт – ніхто
нагавиці – штани
нараменніки, нараменник – наплічник (поль.)
нажуту, нажута – покривало (поль.)
настілникови, настілник – скатерть, обрус
нигди – ніколи (поль.)
- ніц – ніщо, нічого (поль.)
но – але (рус.)
обжондок – порання біля господарства (поль.)
охвяра – жертва (поль.)
опитуватися – вітатися
оддзельно – окремо (поль.)
оно – тільки
огоном, огон – хвіст (поль.)
погжебове – похоронне (поль.)
приганула, приганути – пригадати
пжиенце – прийаття (поль.)
приправу, приправа – мати з ким перепалку
(поль.)
прадки, прадка – пряха, пряхля
пулучка (полочка) – запаска з саморобного по-
лотна
плитка, плиткий – мілкий (поль.)
правдзіве – правдиво (поль.)
пліска – плісе (поль.)
підкваска – кусок тіста з попереднього печива,
який давніше служив за дріжджі
пероги, періг – булка (білий пшеничний хліб,
спечений на дріжджах)
пжеважне – переважно (поль.)
пукі – поки (поль.)
поволаня, поволане – покликання до війська
(поль.)
преч – геть (поль.)
подохторить, подохторити – полікувати
приструй – прикраса, оздоблення (поль.)
ружни, ружний – різний
рівне – ревно
разівка – разове борошно (мука)
рацухи – оладки (поль.)
следзі – селедці (поль.)
спиритусу, спиритус – спирт (поль.)
сукман – свитка
сало – здір (в говірці солонина – це сало)
сказа – дефект (поль.)
странути – струсити
скрунувся, скрунутися – збожеволіти, зварію-
вати
склань – незрозуміле, може не збуду
стужка – виплетена із соломи і лози бочка, в
якій давніше переховували збіжжя
суровий – сирий (в поточній мові теж сирий)
(поль.)
сутуга – співачка з'ясувала, що це недостаток
(злидні)
топір, типір, тепір і топіро – тепер (вживається
«теж» і «тепер»)
тогди і товди – тоді
тон і тонь – той (в підляській говірці «той» це –
«цей» а «тамтой» – «той»)
топірика і топірака – тепер
тоже – теж, також (рус.)

ткачка – ткаля
тамтиї, тамтой – той
тарон – терен
тра – треба
той – тай (в багатьох випадках в піснях виступає «той» замість «тай»)
туди – тоді
усуга – співачка з'ясувала, що це означає упряж
удзял – участь (поль.)
убікацію, убікація – клозет (поль.)
фартусі, фартух – запаска
хвіри, хвіра – хура, підвода
хороминка – хата

хвартухи, хвартух – спідниця зі льняного саморобного полотна
цястка – тісточка (поль.)
чієсть – частина
чилі – тобто (поль.)
штука – мистецтво (поль.)
шляки, шляк – облямівка, кайма (поль.)
шаблі – квасоля
штири – чотири
штивна, штивний – тугий
щипечка – полінце крупно колотих дров
юм – ним
юй – їй

Опрацював Іван Ігнатюк